

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
Βρυσακίου 15 & Κλάδου, 105 65 Αθήνα
τηλ.: 210 3215 146/fax: 210 3215 147
e-mail: sadas-pea@tee.gr • www.sadas-pea.gr

'ARCHITEKTONES'
JOURNAL OF THE ASSOCIATION OF GREEK ARCHITECTS

Issue 37, Cycle B, January/February 2003
Vrυσakίου 15 & Kλάδου, 105 55 Athens
tel.: +30 210 3215 146/fax: +30 210 3215 147

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Παναγιώτης Γεωργακόπουλος
Αντιπρόεδρος: Αλέξανδρος Βράκας
Γεν. Γραμματέας: Θανάσης Παπιάς
Ταμίας: Γιώργος Χαραλαμπίδης
Μέλη: Δημήτρης Αναστασιάδης
Κορίνα Δαγκλί
Παναγιώτης Δεσποτόπουλος
Ευάγγελος Λυρούδιας
Δημήτρης Μαραβέας
Κώστας Μπαρδάκης
Γιώργος Παπαπαύλου
Γιώργος Πλατσάκης
Νίκος Σιαπκίδης
Σήφης Φανουράκης
Πετρούλα Φατούρου

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ-ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ
Παναγιώτης Γεωργακόπουλος

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συντακτών τους.
Οι επίσημες θέσεις του ΣΑΔΑΣ και των άλλων
Συλλόγων Αρχιτεκτόνων δημοσιεύονται στη
στίλη Δραστηριότητες του συλλόγου.

Τιμή τεύχους 0,003 €

ΕΚΔΟΤΗΣ

Σωτήρης Δημακόπουλος
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΔΟΣΗΣ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ 3D Ρ. Δημακοπούλου & ΣΙΑ ΕΕ
Βουλαγαμένης 49, 116 36 Αθήνα
τηλ.: 210 9931 839, 9235 487
fax: 210 9222 743
ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
Όλγα Εμμανουηλίδου
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιώργος Καλομηνίδης
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
Κυριάκος Κοσμάς
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
Λάμπης Δορλής
Βάνα Διαμαντοπούλου, Αρετή Κατή,
Μέλπω Παπαδοπούλου, Τζένη Κουτρή,
Ουρανία Καββαδά
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
Νίκη Δανιηλίδου
DTP SERVICE

Φίλωνος 64 Δάφνη, τηλ.: 210 9709 586
ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
Περαντινός-Κανάκης ΟΕ
Φίλωνος 64 Χαραυγή, τηλ.: 210 9716 847
ΑΠΟΣΤΟΛΗ: Ευάγγελος Μοσχόφης

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ

Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ ■ τεύχος 37 – περίοδος Β ■ Ιανουάριος/Φεβρουάριος 2003

Περιεχόμενα

18 «Σημείωμα της σύνταξης»

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

- 20 «Δραστηριότητες Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ»
21 **Τ. Γεωργακόπουλος**, «Γιώργος Σημαιοφορίδης, Αθηνά Αθανασούλη»
22 **Μ. Καρδαμίτση-Αδάμη**, «Δημήτρης Βασιλειάδης, 1913-2002»
23 **Ν. Σ. Χαρκιολάκης**, «Α' Πανελλήνιο Συνέδριο Συλλόγου Μηχανικών του ΥΠΠΟ»
25 **Μ. Κουρμπανά**, «Η μοντέρνα αρχιτεκτονική ως πολιτισμική αξία»
26 **Ρ. Λευκαδίτου**, «Νέο Μουσείο Ακρόπολης: Ενδιαφέρεται κανείς;»
28 «Παρέμβαση-τεκμηρίωση για το Νέο Μουσείο Ακρόπολης»
30 **Α. Πεπέ**, «Αλεξάνδρα και Δημήτρης Μωρέτης»

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

Αρχιτεκτονική χωρίς αρχιτέκτονες (2^ο)

- 50 **Α. Ρωμανός**, «Αυθαίρετη δόμηση και αρχιτεκτονική χωρίς αρχιτέκτονες»
55 **Γ. Α. Πανέτσος**, «Η εκδίκηση της υψηλής αρχιτεκτονικής»
59 **Ε. Φεσσά-Εμμανουήλ**, «Η αξία του έργου των αρχιτεκτόνων. Το παράδειγμα της Αθήνας»
62 **Μ. Λεφαντζής**, «Από την “ευτέλεια” του επώνυμου στην πολυτέλεια του “ανώνυμου”»
65 **Ε. Μπούτου-Λεμπέση**, «Αρχιτεκτονική χωρίς αρχιτέκτονες “... και με το νόμο”»
67 **Ε. Λαϊνά**, «Ο μαϊκίνας, ο πελάτης και η αρχιτεκτονική χωρίς αρχιτέκτονες»
71 **Φ. Δορκοφύκη**, «Ορφανή: φύση και θέση»
72 **Π. Κούρος**, «Μνημυδέν: πολυ-τοπικές, διαδραστικές επιτελέσεις μνημονικών περιεχομένων»
76 **Ε Ι Δ Η Σ Ε Ι Σ**
«Τα βραβεία του Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού “Εφήμερες κατασκευές στην πόλη της Αθήνας”»

78 Β Ι Β Λ Ι Ο Κ Ρ Ι Τ Ι Κ Η

Στο εξώφυλλο: Πειραιάς, 1993
φωτ. Γιώργος Σημαιοφορίδης

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Μιχάλης Α. Βιδάλης
Φάνια Δορκοφύκη
Γιάννης Ζερβός
Διονύσης Καννάς
Ειρήνη Κουφέλη
Αμαλία Κωτσάκη
Έλενα Λαϊνά
Μιχάλης Λεφαντζής
Βασιλική Παναγιωτοπούλου
Αναστασία Πεπέ
Κυριάκος Πιπίνης
Γιώργος Μ. Σαρηνιάννης

Γραμματεία Σ.Ε.: Στέλλα Ρίζου

Επιθυμία του Συλλόγου είναι, να αξιοποιήσει τις απόψεις όλων των συναδέλφων μέσα από τις σελίδες του περιοδικού. Είναι δυνατόν, όλες οι συνεργασίες που θα αποστέλλονται στο περιοδικό, είτε υπό μορφή παρουσιάσεων έργων, θέσεων και επιστολών να καταχωρούνται στις σελίδες του.

Η Σ.Ε. ενημερώνει όλους τους συναδέλφους που επιθυμούν να αποστείλουν υλικό, να τηρούν τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές που ισχύουν για το περιοδικό.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΜΕΝΑ ΣΕ ΔΙΣΚΕΤΑ ΚΑΙ ΝΑ ΣΥΝΟΔΕΥΟΝΤΑΙ ΑΠΟ PRINT-OUT ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ. ΓΙΑ ΑΡΘΡΑ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΩΝ Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΥΜΑΙΝΕΤΑΙ ΑΠΟ 1000-1200 ΛΕΞΕΙΣ (ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΟΜΠΩΝ Ή ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ), ΓΙΑ ΑΡΘΡΑ ΕΠΙΚΑΙΡΩΝ 700 ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ 400 ΛΕΞΕΙΣ. ΕΙΝΑΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ Σ.Ε. ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΝΑ ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΤΑΙ ΜΟΝΟ ΣΤΗΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. ΤΟ ΙΔΙΟ ΙΣΧΥΕΙ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΓΙΑ ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ.

Θα είναι πολύ χρήσιμο για όλους το περιοδικό να ΔΙΑΒΑΖΕΤΑΙ και να ασκείται κριτική για το περιεχόμενο και την εμφάνισή του από όλους τους συναδέλφους.

Αλεξάνδρα και Δημήτρης Μωρέτης

Αναστασία Πεπέ, αρχιτέκτων

**Ο ΠΛΟΥΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ
ΓΙΝΕΤΑΙ ΠΗΓΗ ΕΜΠΝΕΥΣΗΣ
ΤΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΚΑΙ
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΩΡΕΤΗ**

**Τιμητική εκδήλωση - Έκθεση
Αλεξάνδρα και Δημήτρης Μωρέτης
2-20 Οκτωβρίου 2002
Κέντρο Εικαστικών Τεχνών Γ. Καρύδης,
Δήμος Φιλοθέης.**

Η έκθεση του έργου των αρχιτεκτόνων της γενιάς του '30, Αλεξάνδρας και Δημήτρη Μωρέτη, τον Οκτώβρη του 2002, περιλαμβάνει μόνο ένα μικρό τμήμα της δουλειάς τους, πολύ σημαντικό και άγνωστο στους πολλούς. Πλούσιο και ποικίλλο, παρουσιάζει τον αγώνα τους για την παρουσία του ελληνικού πνεύματος σ' όλες τις μεγαλουπόλεις του κόσμου. Αγώνας που στηρίχτηκε στις στέρες βάσεις της μελέτης του ελληνικού πολιτισμού.

Η έκθεση περιελάμβανε αποτυπώσεις από αρχοντικά της Μακεδονίας στη Σιάτιστα, την Καστοριά, Βέροια κ.λπ. και λαϊκές ζωγραφιές, που έγιναν επί τόπου κυρίως στις ξύλινες κατασκευές.

Πηγαίνοντας στα εγκαίνια της έκθεσης αισθάνθηκα ότι μπήκα σ' ένα τεράστιο πίνακα. Ότι άνοιξε ένα μεγάλο παράθυρο με λαϊκές ζωγραφιές, απίστευτα χρώματα κινούνται ανάμεσα στο άσπρο, την ώρα, το κυπαρισσί, το λουλακί, το κόκκινο και δίνουν σχήματα δροσερά, που πηγάζουν από τη δροσερή πηγή της ψυχής. Ένα ντοκουμέντο απίστευτων χρωμάτων και φωτός, είναι αυτή η έκθεση για τα μάτια των ελλήνων αρχιτεκτόνων.

Έγχρωμοι Ρόδακες από τα σπίτια της Καστοριάς, έγχρωμα σχέδια από τις ξυλοκατασκευές ενιαίου ανοίγματος - Πανέλλου Εσωτερικών Θυρών στο αρχοντικό της Σιάτιστας και Ξύλινες Οροφές, σχεδιασμένες από την Αλεξάνδρα Μωρέτη. Ολόκληρες Τοιχογραφίες και τζάκια σε σχέδια Δημήτρη Μωρέτη.

Λαϊκές ζωγραφιές από καλλιτέχνες λαϊκούς τεχνίτες, που σήμερα πια έχουν εκλείψει, αφού και τα σπίτια αυτά έχουν εκλείψει, αποτυπωμένες με ακρίβεια, παραμένουν σήμερα ένα σημαντικό ιστορικό ντοκουμέντο.

Οι λαϊκές ζωγραφιές έχουν άμεση σχέση με την αφαίρεση και η εμπειρία τους καθίσταται

μαγική, σχεδόν εξωπραγματική, στο δρόμο προς την αφαίρεση. Ο ζωγράφος VASILY KANDINSKY αργότερα καθηγητής του Bauhaus, είχε πρωτοδημοσιεύσει στις «Ανασκοπήσεις» του, το 1913, με την ευκαιρία της περίφημης έκθεσης αφηρημένου εξπρεσιονισμού «Γαλάζιος Καβαλάρης», το θαυμασμό του για τις ξύλινες λαϊκές ζωγραφιές: «σ' αυτά τα θαυμάσια σπίτια, ένοιωσα κάτι που ποτέ δεν ξανάδα από τότε... Με δίδαξαν να κινούμαι μέσα στην εικόνα, να ζω μέσα στην εικόνα» γράφει το 1913 στο περιοδικό Der Sturm.

«Ευτυχώς που τα προλάβαμε τότε, μου εξήγησε η κα Αλεξάνδρα Μωρέτη, το 1936, πριν τον πόλεμο». Τους έστειλε στη Μακεδονία, μια συντροφιά από απόφοιτους του ΕΜΠ, ο καθηγητής τους Πικιώνης, μέσω του Συλλόγου της Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, με εισήγηση του Φίλιππου Δραγούμη και πρόεδρο τη Ναταλία Παύλου Μελά για τη μελέτη της λαϊκής αρχιτεκτονικής. Ο Δημήτρης Μωρέτης, η Αλεξάνδρα Πασχαλίδου και ο Γιαννουλέλλης πήγαν πρώτοι. Αργότερα προστέθηκαν άλλοι και ο ζωγράφος Ν. Εγγονόπουλος. Σπίτια του 17ου και 18ου αιώνα, που παρέμειναν ανέπαφα μέχρι τον πόλεμο. Πολλά είδε να γκρεμίζονται με μπουλντόζες, ή να ερειπώνονται λόγω της έλλειψης των κατοίκων να τα συντηρήσουν. Ήταν η πρώτη προσπάθεια για τη συστηματική μελέτη τους, που συνεχίστηκε μέχρι το 1940 και διακόπηκε με τον πόλεμο. Η σχέση αυτή της λαϊκής ζωγραφικής με την αφαίρεση πιστεύω ότι ήταν ο οδηγός για τα επόμενα έργα μοντέρνας αρχιτεκτονικής του ζεύγους Μωρέτη.

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ της Έκθεσης περιλαμβάνει το συνθετικό έργο των δύο αρχιτεκτόνων. Την οργάνωση, τη μελέτη και την κατασκευή των Ελληνικών Περιπτέρων σε Διεθνείς και Παγκόσμιες εκθέσεις, πολλές φορές σε έξι πόλεις του εξωτερικού, μέσα σε ένα χρόνο: Βιέννη, Παρίσι, Μόναχο, Ν. Υόρκη, Οζάκα, Βερολίνο κ.λπ. Ο πλούτος και η ποικιλία στις κατασκευές των Περιπτέρων ξαφνιάζει.

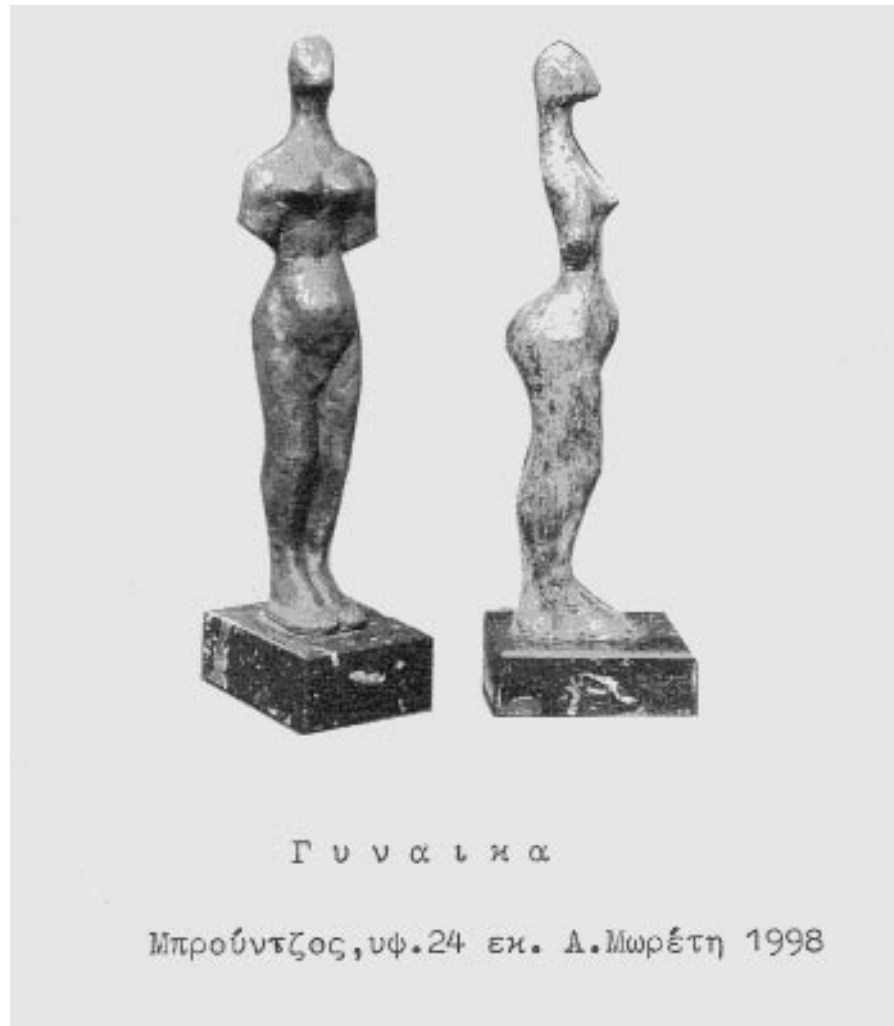
Είναι επίσης ενδιαφέρον να παρακολουθήσει κανείς πώς η ελληνική παρουσία στο εξωτερικό, μέσω της αρχιτεκτονικής του ζεύγους Μωρέτη, από το 1952, αφ' ενός στα Μόνιμα Περίπτερα της Ελλάδος στις Παγκόσμιες Εκθέσεις, αφ' ετέρου στα Περίπτερα των Εμπορικών Εκθέσεων μικρής διάρκειας, ξεκινά από φόρμες γνωστές με αναφορές στην αρχαιότητα και τη λαϊκή τέχνη, για να περάσει σχετικά γρήγορα στο μοντερνισμό, ήδη από το 1960. «Θέλαμε τότε να μεταφέρουμε και να προβάλλουμε στοιχεία του Ελληνικού πολιτισμού, αν και τα περίπτερα και οι εκθέσεις αναφέρονταν καθαρά σε εμπορικά προϊόντα.

Όταν το 1963 πήρε το Νόμπελ Ποίησης ο Γ. Σεφέρης αναρτήσαμε βιβλία και φωτογραφίες του στην είσοδο παράλληλα με την παρουσίαση ενός συγχρόνου του Βόσνιου νομπελίστα Ίβο Αντριτς, στο Περίπτερο του Ζάγκρεμπ. Είχαμε αντιδράσεις, αλλά προσαθούσαμε... και τα καταφέραμε!» εξηγεί η κα Αλεξάνδρα Μωρέτη. Τα κατατοπιστικά έντυπα που συνόδευσαν τις εκθέσεις εικονογράφησαν σημαντικοί ελληνες ζωγράφοι όπως ο Σπύρος Βασιλείου, ο Χατζηκυριάκος Γκίκας κ.ά. Διαρκής η πνευματική παρουσία του Δημήτρη Μωρέτη, του αρχιτέκτονα, ποιητή, συντελεστή και διοργανωτή των Διεθνών εκθέσεων που έφυγε τρεις μήνες πριν τα εγκαίνια της έκθεσης. Μέσα από την ποικιλία και τον αγώνα για την παρουσία του ελληνικού πνεύματος βγαίνεις από την έκθεση πλούσιος και ελαφρύς. Έχοντας κρατήσει μέσα σου την ελαφράδα και τη

δίπλα: Η είσοδος της έκθεσης στο Κέντρο Εικαστικών Τεχνών Γ. Καρύδης

πάνω: Είσοδος Μόνιμου Περιπτέρου Εκθέσεων στο Ζάγκρεμπ, 1964
μέση: Ελληνικό Περίπτερο στη Βιέννη, 1962. Εκθετήριο ελληνικών μαρμάρων

στερεότητα του ελληνικού πνεύματος. Πλούτος όλο ζωηράδα και ευκινησία στην κίνησή του.

Την έκθεση τονίζουν τα μικρά γλυπτά της Αλεξάνδρας Πασχαλίδου-Μωρέτη, που έγιναν μετά το 1969 – μετά την παραίτησή τους επί Χούντας από το δημόσιο, όπως επίσης και τα βιβλία ποίησης του Δημήτρη Μωρέτη.

Επ' ευκαιρία της έκθεσης κυκλοφόρησαν δύο νέα βιβλία.

Το ένα είναι τα «Άπαντα» του Δημήτρη Μωρέτη, με τις τέσσερις ποιητικές συλλογές και το δεύτερο η έκδοση «Παραμύθια της Πόλης» της Αλεξάνδρας Πασχαλίδου-Μωρέτη, που επιμελήθηκε και διακόσμησε η ίδια με λαϊκές ζωγραφιές και σχέδια, από τις εκδόσεις ΟΠΤΙΜΑ.

Η συγκινητική ομιλία της Μάρως Καρδαμίτση-Αδάμη στην εκδήλωση των εγκαινίων, δήλωσε μια βαθιά φιλία ανάμεσα στο ζεύγος Μωρέτη και στην ίδια, και την αμοιβαία αγάπη τους για τη νεοελληνική τέχνη και αρχιτεκτονική.

Η έκθεση υλοποιήθηκε με πρωτοβουλία της Δημάρχου Φιλοθέης Ελένης Παναγιωτοπούλου και με την αγάπη και φροντίδα των παιδιών τους αρχιτεκτόνων, Άγγελου Μωρέτη και Ειράνας Αηδοπούλου. Το αρχείο με τις λαϊκές ζωγραφιές και τις αποτυπώσεις φυλάσσεται σήμερα στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Επιμελητές Έκθεσης:
Αντίοπη Πανταζή, αρχιτέκτων
Λεωνίδα Μπαχάς, ζωγράφος

πάνω: Μικρογλυπτικά σε μπρούντζο
κάτω: Στιγμιότυπο από τα εγκαίνια της έκθεσης: Η αρχιτέκτων Αλεξάνδρα Πασχαλίδου-Μωρέτη με την αρχ. Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη, αναπλ. καθηγήτρια ΕΜΠ

αφιέρωμα

Πειραιάς, 1993 φωτ. Γιώργος Σημαιοφορίδης

αρχιτεκτονική χωρίς
αρχιτέκτονες (2^ο)